

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu

Zonguldak Kömür Havzasının Tarihsel Gelişimi: 1829-1939 Boyunduruktan Egemenliğe

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ YAYINLARI

Zonguldak Kömür Havzası'nın
Tarihsel Gelişimi: 1829-1939
(Boyunduruktan Egemenliğe)

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu

**Zonguldak Kömür Havzası'nın
Tarihsel Gelişimi: 1829-1939
(Boyunduruktan Egemenliğe)**

■
Birinci Baskı, Mart 2008, Ankara
Türk Tabipleri Birliği Yayınları

■
ISBN 978-605-0072-01-03

■
Kapak - Sayfa Düzeni

Sinan Solmaz

■
Hazırlık-Yapım:

Mucize Reklam • Tel: (0.312) 417 10 56

Baskı:

Başak Matbaacılık Ltd. Şti. • Tel: (0312) 384 27 61

Baskı Tarihi: 10.03.2008

■
TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ MERKEZ KONSEYİ

GMK Bulvarı Şehit Daniş Tunalıgil Sokak

No: 2 Kat: 4, 06570 Maltepe/ANKARA

Tel: (0312) 231 31 79 • Faks: (0312) 231 19 52-53

e-posta: ttb@ttb.org.tr • <http://www.ttb.org.tr>

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İçindekiler.....	IV
Sunuş	V
Başlarken	VII
1. Giriş	11
2. Kapitalizm İle Eklemlenme Sürecinde Zonguldak Kömür Havzası: 1829-1908.....	15
2.1. Keşif ve Bekleme Dönemi: 1829-1848	17
2.2. Padişah Hazinesi Dönemi: 1848-1865.....	27
2.3. Bahriye Nezareti Dönemi: 1865-1908	46
2.4. Bölümü Bitirirken	65
3. Emperyalizmin Gölgesinde Zonguldak Kömür Havzası: 1908-1923 ...	71
3.1. Dönemin Ekonomik Politikaları.....	73
3.2. Zonguldak Kömür Havzası'nda Yaşananlar	76
3.2.1. 1908'den 1. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Zonguldak Kömür Havzası'nda Yaşananlar	76
3.2.2. Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e Zonguldak Kömür Havzası'nda Yaşananlar.....	91
3.3. Bir Yabancı Sermaye Öyküsü: Ereğli Şirket-i Osmaniyesi	111
3.4. Bölümü Bitirirken	120
4. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Zonguldak Kömür Havzası: 1923-1939	123
4.1. Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa: 1923-1929.....	125
4.1.1. Dönemin Ekonomik Politikaları.....	125
4.1.2. 1923'den 1929'a Zonguldak Kömür Havzası'nda Yaşananlar	128
4.2. Korumacı-Devletçi Sanayileşme: 1930-1939.....	141
4.2.1. Dönemin Ekonomik Politikaları.....	141
4.2.2. 1930'dan 1939'a Zonguldak Kömür Havzası'nda Yaşananlar	144
4.3. Bölümü Bitirirken	158
5. Süreci Sonlandırırken: Sonsöz Yerine	161
Kaynaklar	166

SUNUŞ

“Kârlılığını arttırma peşinde olan sermaye, tüm üretim alanlarının kendisine devredilmesini istiyor. Binlerce maden işçisinin emeği, alinteri ve yaşamlarıyla varolmuş maden ocakları da sermayenin istekleri arasında. Geline nokta sermaye, 200 yıla yakın bir süre öncesinde egemenliğine almak istediği toprakları yeniden egemenliğine almak istiyor. Zonguldak Kömür Havzası'nın tarihsel gelişim süreci maden işkolunda yaşanan üretim ilişkileri ile ilgili önemli bilgiler sağlayan, bu anlamda da incelenmesi gereken iyi bir örnek, dahası yaşamı anlamaya yönelik bir okul niteliğinde. Okul, kapitalizmin girdiği topraklarda izlediği yolu, sermayenin özünde karın maksimize edilmesini amaçlayan ve zaman zaman aktörleri değişse de ana kurgusu hep aynı kalan senaryosunu ve bu yolculukta işçi sınıfının yaşadıklarını gözler önüne seriyor. Salt bu yüzden bile Zonguldak Kömür Havzası'nın tarihsel gelişim sürecinin öğrenilmesi, paylaşılması ve tartışılması” gerektiğine olan inancı ile yapılan titiz bir çalışma Zonguldak Kömür Havzası'nın Tarihsel Gelişimi: 1829-1939 (Boyunduruktan Egemenliğe). Emeğin, ve ona ait tüm güzelliklerin kentinin tarihsel serüveninin paylaşılması, içerisinde yaşadığı kente borcunu ödemeye çalışan bir bilim insanının aynı zamanda mesleğine kendi alanından bir katkı. Teşekkürler Dr. Ferruh N. Ayoğlu.

**Türk Tabipleri Birliği
Merkez Konseyi**

BAŞLARKEN

Nasıl anlatılır bir kent? Farklı insanlar nasıl anlatır aynı kenti? Aynı insan, farklı duyumsamalar içindeyken nasıl anlatır aynı kenti? Dahası, nesi anlatılmalıdır bir kentin?

Altı yıl kadar önceydi, Ankara'dan, gönlümün yaşlı bozkır kentinden ayrılıp Zonguldak'a doğru yola düşüşüm. Yaşamımın önemli ideallerinden birine doğru ilerlese de yol, zorunlu bir göç gibi başlamıştı. Yıllarca yaşadığım kenti bırakıp geride, yerleşmek için başka bir kente gidiyordum işte. Sonbaharı zorluyordu mevsim. Varacağım kenti düşünüp durmuştum yol boyunca. "Emeğin başkenti" idi Zonguldak kafamda, "madenci kenti" idi. Öyle duymuş, öyle öğrenmiştim Zonguldak'ı. Bir de deniz kıyısıydı Zonguldak. Gönlümün yaşlı bozkır kentinde doğup büyümüş olsam da, içimde duran gizli bir düştü deniz kıyısında yaşamak. "Madenci" sözcüğünün, bu şehirde maden işçilerini değil, maden işletmecilerini tanımlamak için kullanılan bir sözcük olduğunu, manavlarda nergis satıldığını ve baharın kıyıda görülmeye başlanan yunuslarla karşılandığını bilmiyordum henüz.

Geçen süreç içinde Zonguldak ile ilgili bulabildiğim, elime geçen metinleri okumaya, tanıştığım insanlardan kenti dinlemeye başladım. Kente ve onun öyküsüne ilişkin kendi öğrenme sürecim için aldığım notlar giderek çoğaldı. Öğrendiğim yeni bilgiler, tanıştığım yeni insanlar, konuşmalar ve tartışmalar, tam da "taşlar şimdi yerine oturdu" diye geçirirken içimden, olaylara yönelik düşüncelerimin yeniden ve yeniden yapılanmasına neden oldu. Bir öğrenci heyecanı ile giriştiğim, her geçen gün büyük bir keyifle beni sarmalayan bu uzun soluklu öğrenme sürecim halen devam ediyor. Süreç içinde, öğrenebildiklerimi içeren iki çalışma, "Kapitalizmle Eklemlenme Sürecinde Zonguldak Kömür Havzasının Tarihsel Gelişimi: 1829-1908" ve "Emperyalizmin Gölgesinde Zonguldak Kömür Havzasının Tarihsel Gelişimi: 1908-1923" başlıkları ile Toplum ve Hekim'in Temmuz-Ağustos 2005 (Cilt 20 Sayı 4) ve Temmuz-Ağustos 2006 (Cilt 21 Sayı 4) sayılarında yayınlanma şansına ulaştı. Havza tarihinin 1829'dan 1939'a uzanan sürecini incelemeyi amaçlayan bu kitap çalışması, Toplum ve Hekim'de yayınlanmış olan iki çalışmanın yeni öğrendiğim bilgilerle genişletil-

miş halleri ile 1923-1939 dönemini içeren yeni bir bölümden oluşuyor. Bu noktada kitapla ilgili bir olguyu daha belirtmek gerekiyor. Bu çalışma, yaşadığım kenti öğrenebilmeyi amaçladığım uzun soluklu bir uğraşın geldiğim aşamasında öğrenebildiklerimi aktarıyor. Başka bir ifade ile, bugüne kadar okuyabildiklerimi birleştiren bir "derleme" niteliğinde. Bu nedenle de, şüphesiz, henüz bitmemiş ve -her tarihsel çalışma gibi- hiçbir zaman da bitmeyecek bir sürecin eksikliklerini içeriyor. Umarım gelecek günler eksikliklerin yeni çalışmalarla tamamlanacağı bir sürece dönüşür.

Çalışmanın oluşumu sürecinde kent tarihine yönelik özel arşivlerini benimle paylaşan Halil Uzun ve Ekrem Murat Zaman'a, yazdığım metinleri okuyarak yorumlarıyla katkıda bulunan Zühtü Şahin ve Hakan Kalyon'a, her çalışmamda olduğu gibi bu çalışmada da yüreği ve desteğiyle daima yanımda olan eşim Hilal Ayoğlu'na, Dr. Altan Ayaz'ın şahsında çalışmanın bir kitap haline gelmesini sağlayan Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi'ne ve -belki de en çok- benden önce bir şeyler yazmış olan araştırmacılara teşekkür borçluyum.

Kokaksu Deresi ağzında Çaycuma Bucağı'nın Gaca Köyü'ne bağlı küçük bir mahalledir 1811 yılında Zonguldak. Taşkömürünün 1829 yılında bulunması ve 1848'de işletmeye açılması, hızla değiştirir Zonguldak'ın öyküsünü. Karataşa sevdalanan şehir 1899'da ilçe merkezi olur, 1924'de Cumhuriyet'in ilk kenti. Fabrika yapan fabrika Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın açılmasıyla 1937'de demire hayat vermeye başlar. Bu hayat verme, 1961'de Ereğli Demir-Çelik Fabrikası'nın açılışıyla yeni bir sevdaya dönüşür. 1948'de Çatalağzı Termik Santrali açılır, karanlığı aydınlatır Zonguldak. Gün olur verimsizlikle suçlanır, hatta "hazineden geçinen bir asalak" olarak tanımlanır. Koca bir kent Ankara'ya yürür 1991'de. Yaşananlarla birlikte ülkenin her yanından işçiler gelir Zonguldak'a. Bir zamanların küçük mahallesi emek yoğun bir kente, "emeğin başkenti"ne dönüşür.

Varmak istediği son noktada yaşama ait tüm olguların piyasanın egemenliğine ve denetimine bırakılmasını hedefleyen bir küreselleşme sürecini yaşıyoruz. Küreselleşme, bir yandan bildiği bütün yöntemlerle toplumu kendisine hazırlamaya çalışırken, bir yandan da siyasal otoriteleri kendi düşüncesine uygun davranmaya zorluyor. Her zaman olduğu gibi bugün de kendine yeni alanlar yaratma

ve karlılığını arttırma peşinde olan sermaye, tüm üretim alanlarının kendisine devredilmesini istiyor. Binlerce maden işçisinin emeği, alınteri ve yaşamlarıyla varolmuş maden ocakları da sermayenin istekleri arasında. Geline nokta sermaye, 200 yıla yakın bir süre öncesinde egemenliğine almak istediği toprakları yeniden egemenliğine almak istiyor. Zonguldak Kömür Havzası'nın tarihsel gelişim süreci maden işkolunda yaşanan üretim ilişkileri ile ilgili önemli bilgiler sağlayan, bu anlamda da incelenmesi gereken iyi bir örnek, dahası yaşamı anlamaya yönelik bir okul niteliğinde. Okul, kapitalizmin girdiği topraklarda izlediği yolu, sermayenin özünde karın maksimize edilmesini amaçlayan ve zaman zaman aktörleri değişse de ana kurgusu hep aynı kalan senaryosunu ve bu yolculukta işçi sınıfının yaşadıklarını gözler önüne seriyor. Salt bu yüzden bile Zonguldak Kömür Havzası'nın tarihsel gelişim sürecinin öğrenilmesi, paylaşılması ve tartışılması gerekiyor.

Dr. Ferruh N. Ayoğlu
Zonguldak-2008